

ФІЛОСОФСЬКІ, СОЦІОЛОГІЧНІ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ВИТОКИ ФАХОВОЇ КУЛЬТУРИ МЕДИЧНОГО ПРАЦІВНИКА

У статті розкрито поняття “культура”, “фахова культура”, “фахова культура медичного працівника”. Визначено актуальні проблеми професійної підготовки медпрацівників, які володіють не лише глибокими спеціальними знаннями, а й мають поряд з високою загальнокультурною підготовкою сформовану фахову культуру.

Ключові слова: культура, фахова культура медпрацівника, структура, мораль, духовність, етика, спілкування.

Освіта є визначальною умовою забезпечення сталого розвитку суспільства, його фундаментом, рушійною силою для реалізації необхідних суспільних змін, вона поєднує окрему людину з культурою, робить її не тільки носієм вузькопрофесійних знань, а й джерелом фахової культури, що має відповідати викликам часу та потребам особистості, формує спеціаліста, здатного реалізувати себе в умовах модернізації суспільства. Вища освіта відіграє важливу роль у процесі становлення майбутнього фахівця, формування його духовності, моральності та культури.

Незважаючи на значні успіхи в освіті, все більше науковців вказують на необхідність проведення реформ у цій галузі.

Основні тенденції розвитку вищої освіти сьогодні вимагають від майбутніх фахівців розуміння загальноєвропейських цінностей та готовності в повсякденній професійній діяльності зміцнювати інтелектуальний, соціальний і науково-технічний потенціал нашої держави.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика фахівця визначає не лише необхідність володіння глибокими спеціальними знаннями, а й поряд з високою загальнокультурною підготовкою формування фахової культури.

Проблема зміцнення та збереження здоров'я людини в умовах сьогодення набула загальнопланетарного масштабу, її розглядають як таку, що кардинально змінює подальший розвиток вищої медичної освіти. Здоров'я населення є не самоціллю, а одним з потужних чинників соціально-економічного прогресу, найкращим показником загального розвитку країни. Стратегія професійної підготовки медичних працівників у системі ринкових відносин спрямована не лише на теоретичну підготовку, а й на формування фахової культури медичного працівника. Науковці вважають, що значене питання завжди актуальне як для особистісного професійного зростання окремого фахівця, так і для вдосконалення медичних послуг у суспільстві загалом.

Вузька професійна спрямованість сучасної вищої медичної освіти призвела до того, що лікарі досить часто ігнорують основи культури у

своїй практиці, через це виникають суперечності між професійною діяльністю й культурою.

З давніх часів філософи приділяли увагу професійній підготовці лікарів (Авіценна, Гіппократ, Молль, Персиваль, Цимсен). Аналіз сучасних наукових досліджень показав, що багато науковців присвятили свої праці проблемам підготовки майбутніх лікарів (В. Белоліпецький, І. Гурвіч, Е. Зеєр, В. Ігнатов, І. Кон, З. Кунцевич, Г. Лернер, В. Петровський, Д. Фельдштейн та ін.). Виховання милосердя, людяності, поваги до людини під час навчання у виші студентів-медиків репрезентовано в працях В. Андрєєва, О. Васильєва, Т. Дем'янчук, О. Дубогай, А. Остапенко, Р. Тарасова, А. Ткаченко.

Мета статті – розкрити поняття “культура”, “фахова культура”, “фахова культура медичного працівника”; визначити місце та роль фахової культури в процесі професійної підготовки медичних працівників.

Оновлення соціально-економічного, науково-технічного, духовного життя держави зумовлює гуманістичну спрямованість загальної стратегії сучасної системи освіти, котра вимагає підготовку фахівців-професіоналів, що поєднує у собі глибокі фундаментальні теоретичні знання й ретельну практичну підготовку. Ідея гуманізації освіти передбачає розвиток особистості майбутнього спеціаліста як “людини культури” [4, с. 107–108].

Наше дослідження потребує детальнішого розгляду понять “культура”, “фахова культура”, “фахова культура медичного працівника”.

Культура – одне з найскладніших філософських і соціологічних понять, яке охоплює величезний світ явищ.

Історія культури досить складна та суперечлива, але вона весь час розвивалася, ускладнювалася, ставала різноманітнішою. Існує безліч визначень поняття “культура”, та майже кожна група визначень включає як основу діяльність людей, виділяючи при цьому не випадкові, а дійсно об’єктивно важливі та необхідно притаманні культурі ознаки.

У філософській енциклопедії зазначено, що культура – “сукупність досягнень суспільства в його матеріальному та духовному розвитку, котрі використовуються суспільством, становлять культурні традиції й слугують подальшому прогресу людства” [6, с. 118].

У філософському словнику поняття “культура” тлумачиться “як сукупність практичних, матеріальних і духовних надбань суспільства, які виражають історично досягнутий рівень розвитку суспільства та людини і втілюються в результатах продуктивної діяльності” [7, с. 320].

Філософи та культурологи в ХХ ст. узагальнили різні тлумачення поняття “культури”. Зокрема, М. С. Коган [2, с. 328] запропонував такі підходи до класифікації концепцій культури:

- *аксіологічний*, представники якого розглядають культуру як сукупність цінностей, створених людиною (Г. А. Францев, Н. З. Чавчавадзе);
- *технологічний*, представники якого визначають культуру як специфічний спосіб діяльності людей (Е. С. Маркарян);

- *семіотичний*, котрий дає змогу розглядати культуру як сукупність знакових систем, за допомогою яких передається соціальна інформація від покоління до покоління (Ю. М. Лотман, Б. А. Успенський);
- *евристичний*, представники якого визначають культуру як характеристику творчої діяльності людини, її здатності створювати щось нове (А. І. Арнольд, Ю. Н. Вишневський, Л. М. Коган);
- *сумативний*, який вважає культуру сумою різноманітних процесів і результатів діяльності людини (Е. В. Соколов).

Видатний український педагог С. Гончаренко підкреслює: “Водночас під культурою розуміють рівень освіченості, вихованості людини, а також рівень володіння якоюсь галуззю знань або діяльністю” [1, с. 182]

У цьому розумінні поняття культури наближається до поняття професійної культури, а саме культури діяльності фахівця, що виражається в його професійній діяльності, засобах і прийомах вирішення професійних завдань.

Однак, у сучасній науці домінує *діяльнісний* підхід до визначення культури. Суть його полягає в тому, що діяльність – це джерело виникнення та існування культури. Культура взаємопов’язана з діяльністю, до визначення загального поняття культури входять його професійні складові. У нашому дослідженні ми виходили з того, що однією з найважливіших умов соціальної адаптації майбутніх фахівців є наявність не лише необхідних знань, умінь та навичок, а й розвиненість соціально значущих особистісних якостей, які продуктивно можна реалізувати в професійній діяльності.

Термін “фахова культура” почали широко застосовувати в кінці ХХ ст., коли культуру стали розглядати як специфічну якість професійної діяльності фахівця.

Для більш детального розуміння сутності поняття “фахова культура” необхідно звернутися до аксіологічного, особистісного та діяльнісного підходів:

- аксіологічний аспект: фахова культура – інтеграція матеріальних і професійно-етичних цінностей людини в процесі їх становлення, збереження та використання в діяльності;
- особистісний підхід: фахова культура – основний фактор розвитку моральних якостей особистості, її творчої реалізації;
- діяльнісний підхід: фахова культура – наявність певних норм, правил, моделей поведінки, притаманних певній професії.

На думку Т. І. Саломатової, “професійна культура – це система соціальних якостей, яка безпосередньо забезпечує рівень трудової, професійної діяльності та визначає її особистісний зміст, ставлення до праці. Саме через професійну діяльність кожний спеціаліст досягає максимальних для себе результатів, прагнучи виявити свої здібності. Тим самим він опредмечує своє ставлення до праці. Його особистісна культура перетворюється на культуру праці” [5].

В. А. Правоторов вносить істотне доповнення про те, що професійна культура є “найважливішою духовною якістю особистості, яка виявляється в здатності знаходити задоволення в праці” [3, с. 29]. Автор також зазначає, що професійна культура спеціаліста є системною якістю, вихідними елементами якої є знання, практичні вміння й навички, власні соціальні якості, котрі характеризують ставлення особистості до світу соціальних цінностей.

Таким чином, В. А. Правоторов дійшов висновку, що професійна культура є відображенням діяльності спеціаліста. Вона відображає, з одного боку, досягнутий рівень культури суспільства загалом, з другого – ставлення спеціаліста як представника цієї культури, здатного забезпечити її подальше функціонування та розвиток.

Наведені визначення дають підставу вважати, що фахова культура існує в кожній професії. На формування фахової культури впливають як об’єктивні, так і суб’єктивні чинники: глобалізація освіти, престижність професії, якість освітніх послуг, а також загальна культура майбутнього фахівця, сформованість професійної мотивації, здатність до саморозвитку й професійного зростання.

Отже, ми розглядаємо фахову культуру як продукт сформованості загальної культури і як результат професійної діяльності спеціаліста.

Медицина – окрема галузь, яка має свої традиції, звичаї, стереотипи. Фахова культура медика розкриває специфіку відносин між лікарем і пацієнтом.

Структура фахової культури медпрацівника багатоаспектна. Вона включає в себе не лише спеціальні знання та розвиненість професійно важливих якостей, а й моральний, духовний, етичний, комунікативний компоненти, які притаманні професії лікаря.

Медицина – одна з найбільш гуманних сфер людської діяльності. Людина є найвищою цінністю суспільства. Професійна діяльність лікаря передбачає сформованість таких якостей, як людяність, скромність, чуйність, безкорисливість, правдивість, повага до людини. Лікування для медика завжди буде мистецтвом. І, як мистецтво, вимагатиме від нього розвиненої уяви, інтуїції, гармонії розуму і серця. Ці якості допомагають обрати оптимальний шлях лікування, його стратегію й тактику. Слово лікаря є свідченням його милосердя, чуйності, загальної культури та освіченості.

Одним з провідних особистісних якостей майбутніх медиків є духовність як елемент відносин лікаря й пацієнта. Однак, слід зазначити, що у вищих медичних закладах освіти на формування духовності спрямовані лише декілька дисциплін гуманітарного циклу (культурологія, медична деонтологія, історія медицини та фармації, іноземна мова). Студенти отримують недостатньо інформації про специфіку майбутньої професії, зокрема про важливість сформованості гуманних, духовних та етичних якостей для практичної діяльності. Формування фахової культури майбутніх медичних працівників досить складний процес. Професія майбутнього медич-

ного працівника ставить жорсткі етичні вимоги до особистості. Специфіка професійної діяльності медичного працівника вимагає від нього суворо дотримання етичних норм і правил, заборон та обмежень, що зумовлено особливістю професії, а саме постійним втручанням у духовне й біологічне життя інших людей. Відповідно, навчання майбутнього медичного працівника вимагає не тільки оволодіння суто професійними навичками, а також виховання та формування культури, особистості. У професійній культурі медичного працівника такі елементи загальної культури як володіння нормами етики, моралі, вміння спілкуватися, відіграють найважливішу роль.

Формування гуманістичного компонента фахової культури студента-медика у вищому навчальному закладі – складний процес, який має проходити через усі дисципліни й мета якого – виховання майбутнього фахівця. Саме вищий заклад та власний приклад професорсько-викладацького складу повинні лежати в основі процесу формування фахової культури.

Висновки. Фахова культура медпрацівника – складний соціальний, психолого-педагогічний феномен, який слід розглядати як інтегровану єдність певних структурних компонентів особистості, що гармонійно поєднуються між собою: спеціальні знання, розвиненість професійно важливих якостей, моральний, духовний, етичний, комунікативний компоненти, які притаманні професії медичного працівника.

Список використаної літератури

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – 375 с.
2. Каган М. С. Философия культуры / М. С. Каган. – Санкт-Петербург : Петрополис, 1996. – 414 с.
3. Правоторов В. А. К вопросу об измерении профессиональной культуры молодого специалиста / В. А. Правоторов, А. А. Меркулов // Вестник Харьковского ун-та. – 1985. – № 1. – С. 44–49.
4. Психолого-педагогический словарь для учителей и руководителей общеобразовательных учреждений: словарь / сост. В. А. Мищериков ; ред. П. И. Пидкасистый. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1998. – 544 с.
5. Саломатова Т. И. Культура ученого : автореф. дис. ... канд. филос. наук / Т. И. Саломатова. – Томск, 1983. – 21 с.
6. Философская энциклопедия : в 5-ти т. / гл. ред. Ф. В. Константинов. – Москва : Сов. энциклопедия, 1964. – Т. 3. – 584 с.
7. Філософський словник / за ред. чл.-кор. АН СРСР В. І. Шинкарука. – 2-е вид., перероб. і доп. – Київ : Головна редакц. укр. рад. енциклопедії. 1986. – 798 с.

Стаття надійшла до редакції 14.08.2014.

Орел-Халик Ю. В. Философские, социологические и педагогические истоки профессиональной культуры медицинского работника

В статье раскрывается понятие “культура”, “профессиональная культура”, “профессиональная культура медицинского работника”. Определяется актуальность проблемы профессиональной подготовки медработников, владеющих не только глубокими специальными знаниями, но и вместе с высокой общекультурной подготовкой имеют сформированную профессиональную культуру.

Ключевые слова: культура, профессиональная культура медработника, структура, мораль, духовность, этика, общение.

Orel-Khaliq Yu. Philosophical, Sociological and Pedagogical Origins of Professional Culture of Medical Worker

The article outlines the conceptual approaches in the training of future physicians for their professional activity. The article deals with the urgent demand of the society for specialists, who aren't just well-educated in the medical area, but also have got the high level of cultural training. It was determined that the formation of professional culture dominates in the process of training of future medical workers. In order to understand the meaning of the term "medical worker's professional culture", the scientific works of well-known Ukrainian and foreign pedagogics were investigated. "Medical worker's professional culture" is the part of human culture. The pedagogical process of training of medical specialist who requires the obligations of today's world is rather difficult and is based on creating a cultural approach to education at medical University.

"Medical worker's professional culture" is a complex of social, psychological, pedagogical phenomenon that should be considered as an integrated unity of some structural components of personality.

The development of specialized medical knowledge in harmony with professionally important personal qualities (moral, spiritual, ethical, communicative) gives the possibility to achieve the best results in professional training of medical staff.

It is also emphasized in the article that all educational subjects should be aimed at the development of spiritual culture of medical students. The effective formation of professional culture of medical student will make it possible to solve the contradictions between social, educational and professional training of specialists.

Key words: *culture, medical worker's professional culture, structure, morality, ethics, communication.*